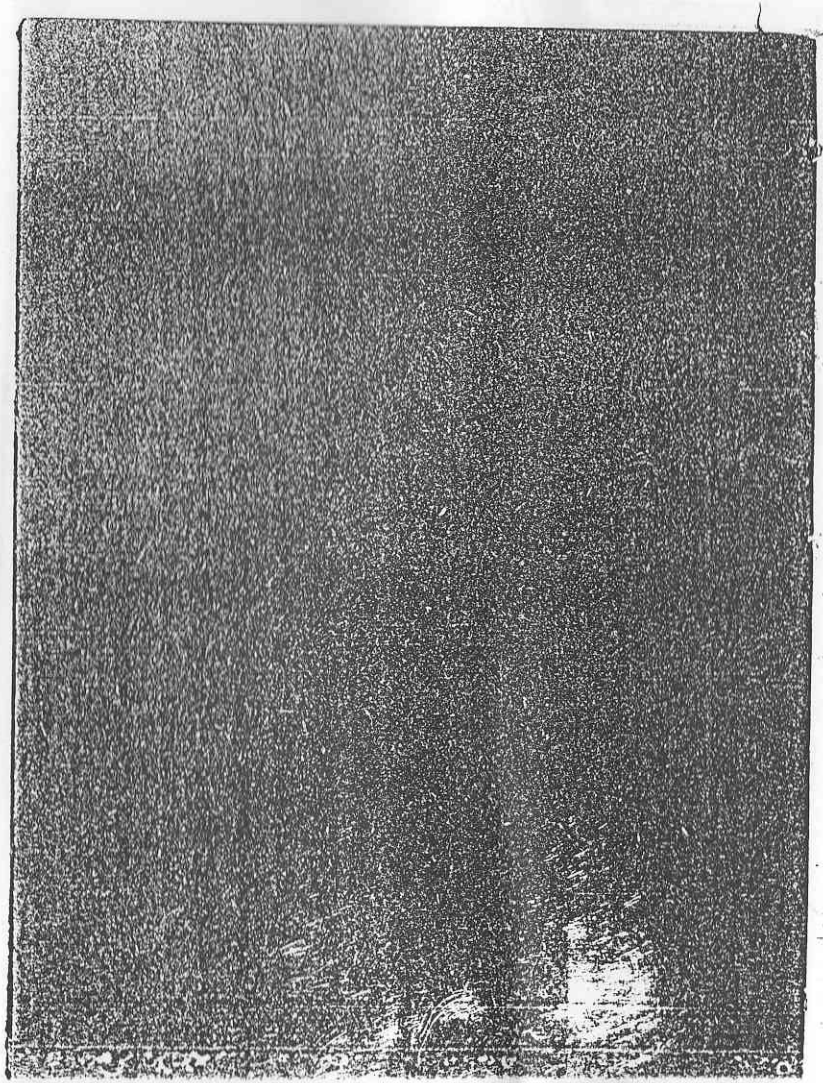

93607

Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komiteu 1919-21

Odgovor na napadaje Stjepana Radića

piše

Dr. Manko Gagliardi

143.607
Graz 1922
2.

Za vrijeme sloma Monarhije nalazio sam se u Štajerskoj u mjestu Lebringu kao nadporučnik kod 2 bos. regimente.

Moja žena očekivala je porod u isto vrijeme u sanatoriju „Hansa“ u Grazu, stoga se nijesam vratio sa regimentom kući, već sam pošao u Graz i odlučio da nakon poroda svi zajedno podjemo kući.

4 Novembera došao je moj pastorak Roman iz Zagreba te mi saopćio da nikako neidem kući, jer da me traže srpski vojnici u stanu moje majke da me po nalogu narodnog vijeća uhapse.

Odlučio sam da ostanem jedno vrijeme u Grazu i da sačekam razvoj prilika, pa da se kasnije vratim kući.

Pisao sam njekoliko put poznatim i prijateljima, no svi su me odgovarali neka se ne vračam kući a njekoji su mi saopčili da me proganjaju radi mog djelovanja kao šef policije u Kragujevcu.

Ja sam na to poslao u Beograd jedan memorandum gdji. Leposavi Nešić, udovi podpukovnika, u kojem sam opisao cijelo moje djelovanje u Srbiji.

Moja je savjest bila mirna, za cijelog mog djelovanja u Srbiji nijesam ništa zla učinio, po-

zivao sam se na najuglednije gradjane kragujevačke da sam samo dobro činio.

Odja. Nešić predala je taj memorandum vrhovnoj komandi, no ja nijesam nanj nikad dobio odgovor.

U mjesecu Januaru 1920. dobio sam od Dra Vladimira Sachsa iz Pešte brzojav gdje me pozivlje da neka odmah dodjem radi vrlo važnih stvari u Peštu.

Pošao sam u Peštu gdje sam se sa Sachsom sastao u hotelu Bristolu.

Sachs mi je predložio da počnemo sa političkom akcijom. Hrvatska ima da se otrgne od S.H.S. i da se zajedno sa Ugarskom prisloni na Italiju, a da ovu svoju akciju predamnom kao ozbiljnu prikaže, pozivao se je na Szmrecsanyia, te mi je saopčio da će mo se u podne naći sa Szmrecsanyijem u hotel Bristolu. Mi smo ga čekali ali on je tek drugi dan došao gdje smo se sastali u Sachsovoj sobi.

Szmrecsanyi je pričao da on putuje u Italiju pa bi dobro bilo da i koji od Hrvata sa njime putuje.

Sachs mu je na to stao pripovjedati o svojoj akciji i zahtjevao od njega novaca.

Szmrecsanyi je odgovorio da bi najbolje bilo da se Sachs obrati na veleposjednike i magnate koji su iz Hrvatske pobjegli, a da to poluči neka se obrati na markgrofa Pallavicinija.

Drugi dan pošli smo do Pallavicinija, koji je obečao da će potreban novac pribaviti od Pejačevića i Majlatha.

Sachs je bio siguran da će novac dobiti i jedva šta smo izašli iz Pallavicinijeve palače stane mi Sachs pričati o tom novcu i to da bi ga ja imao podignuti od Pallavicinija jer da on to neče (zašto neznam još i danas) no da mu moram onda cijelu svotu izručiti.

Ja sam Sachsu odgovorio da o tome neima ni govora već novac koji se primi, staviti ćemo u banku i mora točan račun da se vodi.

Sachs je pobjesnio, pa kada je vidio da ja ne popuštam umiri se na oko i kaže mi „Dobro, ja sam spreman da ti pola svote dadem".

Ja sam stao, pogledam Sachsa i kažem mu „Dakle to znači da mi svotu koja bi bila odredjena za propagandu jednostavno podjelimo i stavimo u žep."

Sachs se stane cinički smijati i odgovori mi „Nego šta si ti mislio? Samo ja sam htio da tebi dadem jednu trečinu a ostalo meni, jer je to moja ideja bila".

Te riječi pale su upravo pred hotelom Bristolom, okrenuo sam se od njega i kazao mu „Ti si lupež!" Otišao sam u hotel Fiume, pokupio sam stvari, telefonirao sam Szmrecsanyu, cijeli dogodjaj sa Sachsom i odputovao u Graz.

U Februaru 1919. pošao sam u Beč gdje sam stupio u „Aussenhandelsgesellschaft".

U Beču sastao sam majora Vilima Stipetića i bivšeg policajnog oficijala Benu Klobučarića.

Stipetić bio je jedno vrijeme šef doglasne službe u Beogradu zajedno sa podpukovnikom Kvaternikom

Došao je koncem 1918 u Zagreb i htio da bude primljen u S.H.S. vojsku. Kvaternik koji je već visoko mjesto u vojsci S.H.S. zauzimao, pozvao je Stipetića k sebi i zaklinjao ga njeka bježi jer da će zlo biti zanj ako ga uhvate.

Stipetić nije htio i odgovorio mu da je on mnogo manje uradio nego on (Kvaternik) pa ipak zauzima visoko mjesto u vojsci. Kvaternik se naravno htio riješiti Stipetića bojeći se njegove konkurencije (obojica su bila od generalštaba) i premda je Kvaternik onu krvavu naredbu o ubijanju taoca izradio, ostao je u vojsci a Stipetić je morao bježati.

Beno Klobučarić, bivši policajni oficijal u Zagrebu bio je za vrijeme okupacije dodijeljen izvještajnom uredu u Beogradu, gdje je našao onu glasovitu veleizdajnicku listinu na tavanu Pašićeve kuće, tom listinom mistificirao je cijelu javnost bio zatim odpušten iz službe i kroz protekciju Szmrecsanyijevu (koji još i danas misli da je ta listina istinita) primljen u redarstvenu službu (u ostalom i ja sam dugo vremena isto bio uvjeren).

U Beču sam odlučio da sa Stipetićem i Klobučarićem osnujem hr. emigrantski-komite. Razložio sam temeline ideje koje bi imale da vode taj odbor kao i propagandu koja bi morala da se povede, a te su:

Srpska vojska imala bi izaći iz teritorija kraljevine Hrvatske-Slavonije i Dalmacije, imali bi se raspisati podpuno slobodni i tajni izbori pa konstituanta koja bi izašla iz te podpuno slobodne narodne volje imala bi odrediti

formu države i njezin odnošaj sa ostalim Jugoslavenima.

Poradio sam živo na toj propagandi, te sam najprije stupio u vezu sa Česima i to sa zamjenikom českog poslanika u Beču a kasnijim poslanikom Fliderom.

Ja sam često sa Fliderom konferirao i njemu je bila ta ideja simpatična.

Na njegovu pobudu pošao sam u Prag (za moj novac) on mi je izdao putnicu i preporučio me šefu novinskog odjelenja u Pragu g. Haišmanu.

Medjutim je Radić bio zatvoren i u Magjarskoj zauzeše komunisti vladu.

U Pragu konferirao sam njekoliko puta sa Haišmanom i potužio mu se da je Radić zatvoren, Haišman mi je obečao da će Česi sve moguče činiti da se Radić oslobodi a ujedno mi je savjetovao neka i kod drugih stranaka govorim u tom smislu, pa mi je preporučio neka se obratim na ministra Hrubana, člana pučke stranke.

Sa Hrubanom sam njekoliko puta konferirao, no pored njegove najbolje volje nije mogao ništa da učini, jer kako mi je sam kazao, da pučka stranka u ono doba nije ni najmanje upliva imala.

Medjutim dok sam bio u Pragu približio mi se je neki Marinkovič, Slovenac, medecinar te se stao živo interesirati za moju propagandu, priznao mi je da je u vezi sa Šušterčićem i da radi na karlističkoj propagandi.

Ja sam mu razlagao na dugo i široko kako za nas Hrvate ta propaganda neima smisla, no Marinković se nije dao uvjeriti, na koncu razgovora izvadi iz žepa oko dvadeset zlatnih funti sterlinga koje da je dobio iz Švicarske i htio je taj novac meni za propagandu predati, ja sam ga na to izbacio iz sobe.

To sam kasnije Fliderу pripovjedao. Kod Čeha nijesam više našao razumjevanja za hrvatsku stvar.

Medjutim boravili su u Beču magjarski emigranti sa kojima sam vrlo često dolazio u dodir.

Jednoga dana predloži mi Szmrecsanyi da bi oni bili voljni poduprijeti novčano našu propagandu. Ja sam Szmrecsanyiju potanko obrazložio moju ideju i izričito mu naglasio da o kakovoj karlističkoj propagandi ne može biti govora. On je bio sporazuman sa time. Nama je glavno sada, kako mi je kazao, da srušimo komuniste, kako mi Magjari onda naše unutarnje prilike riješimo, to je naša stvar ali bi nam dražije bilo kada bi u Hrvatima imali susjede, koji bi nam bili prijateljski raspoloženi.

Magjari htjeli su pomoću Čeha da organizuju čete u Slovačkoj, pa da odanle provale u Magjarsku.

Szmrecsanyi, i Pallavicini zamolili su me neka u tom pogledu posredujem kod Flidera.

Kod jednog ručka u hotel Sacheru u Beču kod kog su sudjelovali, Flider, Benitzky, Szmrecsanyi, grof Szigray, markgrof Pallavicini i ja, izjavio je Flider da Česi nijesu voljni tu akciju podupirati.

Medjutim desio se dogodjaj gdje su magjarski emigranti provalili u magjarsko poslanstvo i uzeli komunistima oko 120 milijuna kruna (kruna stojala je u ono doba u Zürichu 23 centima).

Grupa Szmrecsanyi, Benitzky i grof Szigray pošli su u Graz sa 40 milijuna kruna da odavle provedu organizaciju protiv komunista u Pešti.

Ja sam medjutim u Beču sa Stipetićem i Klobučarićem provadjao organizaciju našeg komitea.

Jednoga dana sretne Stipetić podpukovnika Duića kod ručka u jednoj gostioni. Stipetić razlagao je Duiću našu ideju i pozvao ga da stupi i on u odbor, no Duić nije onda htio da udje u naš komite jer je bio u vezi sa Sachsom koji je medjutim došao u Beč.

Sachs se je stao približavati nama i htio da udje u odbor mi smo ga energično odbili, pokušavao isto preko Magjára no i tamo je bio odbijen.

Magjari kad su pošli u Graz uzeli su Klobučarića sa sobom i imenovali ga nekim vrhovnim blagajnikom, tom prigodom stavio mi je Szmrecsanyi u izgled 2 milijuna kruna.

U Štajerskoj organizirao je bio početkom god. 1919 Dr. med Brodman u Stradenu t. zv. Bauernkommando, za obranu granica. Straden leži vrlo povoljno, blizu je granica S. H. S. i granica Ugarske a čuo sam bio u Grazu da je Brodman organizirao oko 10.000 ljudi koji da

su navodno dobro oboružani. Ja sam Magjarima predložio neka stupe u vezu sa Brodmanom, jer da i ja kanim u ime našeg odbora da stupim sa njime u vezu. Moj predlog bio je jednodušno odobren i ja sam pošao Brodmanu sa kojim sam uglavio sljedeće: On će podupirati hrv. propagandu u smislu kako sam gore izjavio. Brodman bio je svenjemac pa sam mu izričito izjavio da o kakovoj karlističkoj propagandi nesmije biti govora, što je on oduševljeno odobrio. Glede Magjara smo uglavili da će Brodman pružiti priliku da oni na teritoriju „Bauernkommande" osnuju od magjarskih emigranata čete pod vodstvom Leharovim i da provale u Magjarsku.

Iza tog mog dogovora sa Brodmanom došao sam ponovno sa Szmrecsanyijem i Benitzkyjem u Straden gdje je sve to bilo ponovno pismeno uglavljeno.

Brodman je primio od Magjara za tu pomoć oko pet milijuna kruna i njekoliko automobila.

Njekoliko dana iza toga podigao je Klobučarić za naš komite 2 milijuna kruna.

Hrv. komite odlučio je na to da se iz domovine pozove jedan poznati zastupnik koji da se stavi na čelo komitea. Bio je poslan jedan magjar, nadporučnik, neznam mu imena pseudonim mu je bio „Kalaposy" taj Kalaposy pošao je u Zagreb i pregovarao sa Ivom Frankom.

Frank nam je poručio da će samo u tom slučaju izaći ako Radić odobri njegov korak.

Kratko vrijeme iza toga poručio nam je Frank po Axmannu, da je sve u redu i da je

spreman na put. Axmann je na to pošao natrag u Zagreb i doveo Franka u Graz, do Maribora vozili su se jutarnjim vlakom a odanle pošli su pješice i prešli granicu kod Spielfelda.

Čim je Frank stigao u Graz imali smo sjednicu, na toj sjednici izjavio je Frank, da doprinaša silnu žrtvu **pa da nebi bio nikado izašao da nije Radić bio sporazuman. Radić da je izjavio iz zatvora, da blagosivlje njegov put i da je sa svime sporazuman šta Frank u inozemstvu učini.**

Frank je bio na to tačno obavješten o našem dosadanjem radu, kojega je podpuno odobrio.

Iza te sjednice pošli smo u Tobelbad gdje se je Frank sastao sa Szmrecsanijem i Benitzkyjem, te je tom prigodom predana Franku svota od 2 milijuna kruna koju je bio podigao Klobučarić i 50.000 za njegovu osobu.

Sachs je medjutim doznao da je Frank prešao granicu i pisao express pismo Szmrecsanyiu u kojem mu javlja da imade vrlo važno sa Frankom govoriti. Na ovo pismo nije nikad dobio odgovora.

Prva tri dana nakon dolazka Frankova držali smo sjednice u hotelu „Elefant" u Grazu kada se najednom četvrti dan pojavi Dnić i zamoli Franka za vrlo važan razgovor u četiri oka.

Nakon toga razgovora doveo je Frank Duića k nama i zahtjevao od nas da i Dnić udje u odbor, ja sam predbacio Duiću zašto nije onda ušao u odbor kada ga je Stipetić zvao,

nego da je sada došao kada smo mi tako rekuć stvar doveli u život.

Duić se je ispričavao i kazao da nije htio ući za to u odbor jer da je čuo od Sachsa da sam ja od Magjara dobio milijune koje da sam strpao u žep.

Ja sam odlučno odbio ovu klevetu i zahtjevao da se protiv mene povede istraga, da dokažem da ja nijesam primio niti jednog filira za moju osobu i iznio sam sve okolnosti koje su protiv Sachsa i njegove suradnje govorile.

Frank je htio da zabašuri stvar radi Sachsa no ja sam ostao odlučno kod moje želje i bilo je na to zaključeno da se stvar izmedju mene i Sachsa rasčisti pred odborom u Beču.

Medjutim pošli smo na izbor odbora.

Sastali smo se u Slavikovom stanu u Grazu gdje je Frank bio izabran za predsjednika hrv. emigrantskog odbora, za tajnika Slavik za blagajnika Klobučarić dok smo Stipetić, Duić i ja ostali odbornici, iza toga držao je Frank govor u kojem je naglasio ciljeve odbora iste kao što sam ih ja kod osnivanja odredio.

Frank je iza toga pošao u Straden gdje je supodpisao protokol koji se je nalazio kod Brodmana.

Klobučarić medjutim od kada je postao vrhovnim blagajnikom kod Magjara nije se više brinuo za našu stvar, on je podjedno putovao za Magjare, kupovao automobile, puške, odjela i. t. d. taj čovjek raspolagao je zbilja sa

svih 40 milijuna kako je htio (no o tome kasnije).

Mi smo svi zatim osim Klobučarića pošli u Beč gdje smo u hotelu „Bristol“ držali sjednicu sa Sachsom, o toj sjednici sastavljen je nakon žestokoga sukoba izmedju Duića i Sachsa, gdje ga je Duić nekoliko puta nazvao lažcem, protokol gdje se meni podpuno pravo daje i **odlučeno je da se sa Sachsom u buduće ne smije raditi te da se ga mora posvema isključiti.**

Frank je vrlo žalio radi Sachsa, djelovao je na sve moguće načine kod mene da odustanem od progona, no nije mu uspjelo. Sachs je bio izključen. Medjutim je Frank bez našeg znanja dao Sachsu novaca i poslao ga u Švicarsku.

Odbor je započeo svoju akciju, ta akcija izgledala je tako: Frank i Duić bili su cijeli dan zajedno, Duić je mislio da vodi Franka a Frank se opet smijao „tom oficirskom bedaku“ kako se je običavao izražavati o Duiću.

Frank nije ništa radio, bilo je vrlo važno da odbor dodje u vezu sa Talijanima, Crnogorcima i. t. d. Ja sam to Franku predbacio a on mi odgovori „Ja čekam dok me Radić ovjerovi kod Talijana to je bio dogovor prije nego što sam izašao“.

J zbilja Frank je imao pravo! U Grazu bio je tal, izveštajni oficir major grof Carrara.

Carrara bio je tačno obavještivan o radu hrv. komitea i to po Slaviku sa kojim je prijateljevao, govore si „ti“.

Slavik i Klobučarić, tražili su da preko Carrare dodje odbor u vezu sa talijanskom vladom, no sve to nije uspjelo. Talijanska službena mjesta premda su znala da je Frank predsjednik odbora nijesu htjela tako dugo da započnu pregovore dok se ne uvjere u Zagrebu da iza nas nješto stoji.

Od početka godine 1919. izvještivali su talijansku vladu svi politički povjerenici (Kežman, Dražić i. t. d.) a i njihovi vlastiti ljudi Talijani, da u Hrvatskoj najveće izglede imade Stjepan Radić, cijelo seljačtvo da je za Radića i da je jedini Radić koji može rascijepati S.H.S.

Vrhovnu propagandu protiv države S.H.S. vodio je talijanski podpukovnik Finzi šef izvještajnog ureda.

Talijane vodila je ova temeljna misao: Austro-ugarska je propala na njeno mjesto došao nam je, još gorji neprijatelj, država S.H.S. ta država je mlada i nekonsolidovana, razbiti je nije moguće, treba ju dakle tako dugo držati u latentnoj krizi dok se Italija podpuno ne osigura.

Italija je to u svoju korist upravo sjajno provadjala. Finzi je djelovao u Trstu gdje je bila centrala napadaja na S.H.S.

Jedan od prvih, najboljih i najinteligentnijih njegovih provjerenika bio je srednjoškolski profesor u Trstu, Morpurgo.

Taj Morpurgo zaputio se prvi puta u januaru 1919. u Zagreb, gdje je odmah potražio veze sa Radićem i njegovim ljudima (sve to

iznašam tačno prema Morpurgovima razgovorima koje sam mnogo puta sa njime vodio).

Prvu vezu našao je sa Dr Mačkom i kapelanom Kežmanom.

Morpurgo je tražio da jedan od pouzdanika Radićevih podje sa njime u Trst, gdje bi se imao sastati sa službenim talijanskim ličnostima, da bi se tačno uglavio rad i sve ostalo šta je za propagandu potrebno.

Konačno je bilo odlučeno da imade Kežman otići u Trst gdje će ga Morpurgo dočekati. Kežman je zbilja pošao u Trst i sastao se sa Finzijem u Opatiji kamo ga je Morpurgo odveo. Prvi razgovor izmedju Kežmana i Finzija trajao je 3 sata a konac je bio taj da je Finzi predao Radićevom pouzdaniku i tajniku rep. selj. stranke 3 hiljade engleskih funti i 10 hiljada dolara. Kežman je sam prenio englezke funte dok je kratko vrijeme iza toga donio Morpurgo dolare i predao ih u Zagrebu, Kežmanu.

Kežman je preporučio tada Morpurgu Dr Dražića kojeg je Morpurgo odveo Finziju. Dražić je dobio od Finzija 1000 dolara i posve novi motocikl a zadaća mu je bila da po cijelome primorju tačno konstatira položaj četa S. H. S.

Dražić je dobro izvodio taj nalog ali kada je u Zagrebu prodao motocikl i zapio ga, otjerao ga je Finzi iz službe.

Finzi je bio posve točno upučen u rad našeg komitea, te je odlučio poslati ponovno Morpurga u Zagreb da tačno ispita: jeli su

i odborom koji iza njega stoji, pa ako dobije potvrdu da su sporazumni neka podje odmah u Beč Franku i neka ga pozove na dogovor u Trst.

Morpurgo je razgovarao sa Mačkom i Kežmanom koji su mu drugi dan odgovorili da je Radić sporazuman i Kežman mu je predao jedno pismo za Finzija.

Morpurgo bio je drugi dan iza toga u Zagrebu uhapšen, pa kako mi je sam kazao dao je činovniku jednome 500 dolara, koji mu je dao priliku da uništi to pismo. Pošto je nekoliko dana bio zatvoren radi špijunaže, odpušten je radi pomanjkanja dokaza na slobodu i odputovao smjesta u Beč da prema nalogu nadje Franka.

Jednoga dana pozove nas Frank na sjednicu na kojoj je referirao razgovor sa Morpurgom. Raspradljali smo o tome pozivu, Frank je izjavio, da on ne može ići pregovarati sa jednim vojnikom i šefom jedne propagande, ako želi Italija šta od njega da on kao predsjednik hrv. komitea može samo pregovore voditi sa kojim diplomatom ili političarom.

Odlučeno je da imade Duić poći u Trst da vodi pregovore sa Finzijem.

Mene je isti dan upoznao Frank sa Morpurgom sa kojim sam njekoliko puta vrlo dugo razgovarao u kavani „Sacher".

Morpurgo mi se tužio da toliki silni novac bačen u propagandu pa da još do ustanka nije došlo, Finzi, da podjedno, referiše u Rim o sjajnim uspjesima koje da će imati [illegible]

dom a u Rimu da su već nestrpijivi radi tolikog novca.

U Beču i u Grazu sastajao sam se vrlo često sa Klobučarićem. Klobučarić postao je trgovac, sa magjarskim novcem kupovao je strane valute, kupovao i prodavao automobile i igrao na burzi.

Ja sam sve to dobro vidio, pa kada sam ga jednom upitao kuda to vodi, kazao mi u kratko da je lahko za račune „te ću i onako ja jednom sastavljati" šta je bio i kasnije fakat. **One račune koje je Klobučarić sastavljao i koji su bili predloženi ugarskoj vladi na odobrenje gotovo su svi falsificirani i lažni.**

Desna ruka Klobučarićeva bio je Gjoka Petrović iz Beograda, njegov bivši konfident u Beogradu, taj je za njega bježao, nosio pisma sve i najnižje poslove činio. Klobučarić, ga je vrlo slabo plaćao. Predbacio sam mu jednom, šta vjeruje tom Petroviću toliko, jer ako je on kao Srbin Beogradjanin njegov konfident to mora da je osobiti lupež. Nastalo je radi tog Petrovića medju nama riječkanje dok se Klobučarić ne razljuti i izlane „Ja ga moram, držati jer je on listinu sastavljao" Opazio sam smjesta da mu je vrlo neugodno što je to izlanuo.

„Dakle" kažem ja „listina je ipak falsifikat, sada si sam priznao".

Klubučarić me stane zaklinjati neka šutim i priznao mi je da je on ideju dao da se listina falsificira, sastavljao je listinu Gjoka Petrović

a pisao ju je Dušan Todorović. Odmah mi je palo na pamet da su vještaci izjavili da tu listinu nikad nije pisao Srbin iz Srbije već Srbin iz Hrvatske!

Gjoka Petrović iz Beograda zvan „Čika Dule" sastavljač te famozne veleizdajničke listine, bio je jedno vrijeme u Klobučarićevoj službi i raznašao po granici razne propagandističke ljetake, pisao je takodjer jedan ljetak i podpisao ga sa „Jstinski Srbin".

U mirno doba bio je sudjen radi špijunaže protiv svoje vlastite domovije Srbije, sa 10 godina robije iz kog zatvora su ga Bugari oslobodili za vrijeme rata, zatim je otišao u Beograd gdje je bio politički špijun. Iza sloma pobjegao je u Beč gdje je našao Klobučarića koji je bio prisiljen da ga podpomaže i da ga namjesti. Dok je još 1919 bio u Klobučarićevoj službi ukrao je iz njegove sobe jedan veliki paket propagandističkih ljetaka, te ljetake prodao je posredstvom svog prijatelja i Frankovog štićenika Aladara plemenitog Kottasa, českom poslanstvu u Beču za 50.000 Kruna (to je bila onda vrijednost od 2000 zlatnih kruna) Kotas je taj novac podigao i dao Petroviću samo 10.000 kruna. Ti ljetaci nalaze se i danas još u českom poslanstvu na ormaru u sobi g. Havelke.

Konačno je primilo poslanstvo S. H. S. tog Gjoku Petrovića u svoju službu sa mjesečnom plaćom od 500 franc, franaka, to namještenje potvrdilo je ministarstvo inostranih djela u Beogradu, brzojavno,

S. H. S. poslanstvo u Beču bilo je zbilja sprdnja i sramota od poslanstva. Glavnu ulogu igrao je sekretar Pelivanović, mladić od 25 godina bez ikakve inteligencije, poznati bečki kockar.

Tom čovjeku bila je povjerena glavna izvještajna služba državne sigurnosti.

Pelivanović nije ni pojima imao o stvarima koje se oko njega dogadjaju ta on nije ni njemačkih novina čitao, pa je jasno da je bio sretan kada je našao Gjoku Petrovića.

Sada je Petrović grmio u poslanstvu! Petrović je pravio izveštaje ti izveštaji bili su onda pisaćom mašinom prepisani i Pelivanović ih je podpisivao.

U sobu Pelivanovićevu dolazile su neprestano bečke bludnice, sa kojima su on i Gjoka Petrović po satove pili vino i kafu, dok su srpski invalidi koji su nužne službene poslove imali, po satove i dane čekali dok iz Pelivanovićeve sobe odu bludnice i Gjoka Petrović.

Preko bludnica ili Gjoke Petrovića mogao je čovjek da dobije vizum za S. H. S. Pelivanović krivotvorio je čak i službeni akt i potvrdio barunici Nikolić koja je imala u bečkim bankama neke predratne franke, da je činovnik S. H. S. poslanstva da može tako podignuti te franke.

Eto tako je duboko pala država S. H. S. da je morala svoju sigurnost u Beču povjeriti jednom Gjoki Petroviću, kojeg je Srbija pred kratko doba robijom kažnjavala radi špijunaže.

Ja sam sa Klubučarićem prestao općiti te sam pred Frankom, Stipetićem i mnogim drugima izjavio da mi je Klobučarić nehotice priznao da je listinu falsificirao.

Franku je medjutim ponestalo novaca pa je umolio Benizkoga za daljnu pripomoć. Benitzki je odredio da Klobučarić isplati Franku 1 milijun kruna. Klobučarić je zaračunao taj milijun kruna ali nije nikad Franku ili hrv. odboru isplatio taj novac, već je zanj kupio tada 20,000 Dolara i strpao taj novac u žep.

Duić se je medjutim vratio iz Trsta i donio Franku hiljadu funti sterlinga sve u notama po $^1/_2$ funte i predao mu tu svotu u ime Finzija. ujedno je izjavio da je sa Finzijem pregovarao i da su odlučili za kratko vrijeme sastati se u Rimu gdje bi se onda nastavili pregovori sa predstavnicima ministarstva izvanjih posala, u ime Slovenaca imao bi doći Šušteršić. Na jednoj sjednici bilo je odlučeno da Duić podje u Rim, da vrši prve pregovore a kada stvar dozrije imao bi brzojavno da pozove Franka u Rim.

Duić je odputovao u Italiju ponovno, ali ovaj puta preko Švicarske i to u Zürich. Za Duića bilo je takova šta neobično on se nije mogao snaći u tom novom položaju on je trebao njekoga da ga vodi on je trebao „menagera". Premda je bilo zaključeno da se sa Sachsom ne smije raditi prem je on obasuo Sachsa sa najvećim uvredama pošao je sada sam k tom Sachsu koji je po nalogu Franka boravio u Švicarskoj.

Sachs se je stavio Duiću na raspoloženje ali je zahtjevao od njega da se u ime hrv. odbora obveže na poštenu riječ, da će mu odbor za njegov trud (!) isplatiti 5 hiljada švicarskich franaka. Duić je to nepitajući naš učinio! Sachs ga je na to stavio u vezu sa Šušteršićem i sa Crnogorcima, a Šušteršić ga je opet odveo Karlu, kojemu je Duić u dubokoj vjernosti isprićao kako njegovi Hrvati rade za svog kralja, te je ujedno, što je i podpuno pravo imao, kazao Karlu, da je Radić sa svime sporazuman (Taj posjet kod Karla tajio je Duić dugo, dok nijesmo bili saznali i ja sam ga na jednoj sjednici napao, on je na to taj posjet priznao ali se je branio da je to bio privatan posjet (!).

Poslije posjeta kod Karla imao je Duić sa Šušteršičem sastanak na kojem su tačno u k. u. k. smislu raspravili kako se imade sa Talijanima sporazumiti. Šušteršić nije bio zadovoljan sa Frankom zahtjevao je da koji radićevac dodje no umirio se kada je saznao da je Radić preko Morpurga i Finzija odobrio Frankov rad. Duić i Šušteršić pošli su iza toga u Rim na dogovor.

Sachs je za to znao i opazio da Duić mnogo toga čini na vlastitu ruku bez znanja Frankova i sve marljivo javljao Franku te da Duića kod Talijana onemogući javio je brzo talijanskom konzulu u Švicarskoj da je Duić bio kod Karla. Čim je to Frank saznao odredio je Sachsu (bez našeg znanja) da podje u Rim, te da pazi na Duića i da sudjeluje kod konferen-

cija. Duić je naravno opet objeručke primio Sachsa u Rimu.

U Rimu sastali su se sa Crnogorcima koje je vodio Plamenac. Crnogorce podupirala je talijanska vlada na oko najozbiljnije, njekoliko hiljada Crnagoraca bilo je sakupljeno u Gaeti a u Rimu sjedila je Crnogorska vlada koja je još uvjek bila priznata po tal vladi.

Sve to finansirala je tal. vlada i nije čudo da su Crnogorci u Italiji najozbiljnije od dana u dan vjerovali da će pomoću Italije otrgnuti Crnu goru od države S.H.S. i Nikolu kao kralja natrag dovesti. Od dana u dan tješilo ih se, sada sa političkom situacijom vanjskom sada sa unutarnjom u Italiji, uvjek je bilo izgovora sa strane Talijana koje su ali konačno ti izgovori dosta novaca stajali.

Počele su konferencije u Rimu, sa strane tal. min. vanjskih posala sudjelovala su dva visoka činovnika (ja sam imena zaboravio, Frank ih je imenovao na sjednici kada je referirao o tome putu u Rim) zatim Plamenac, Sachs, Šušteršič in Duić. Talijani su dobro znali da su Duić i Šušteršić karlisti, znali su tačno da je Duić bio kod Karla i da je upute dobio u Švicarskoj, pa su opet sa njima sjeli za stol. i na oko ozbiljno vodili akciju protiv S. H. S. U to mu se vidi kako su Talijani trebali vremena da se osiguraju držeći krizu u S. H. S. latentnom.

Sachsa i Franka držali su Talijani pristašama Radićevima prema izvještaju Finzijevom. što je i potpuno ispravno bilo.

Za vrijeme tih pregovora u Rimu sjedio je Frank u Beču i nije htio u Rim, Duić je njekoliko telegrama slao neka odmah dodje, no badava Frank se nije micao.

Nama je bilo ne pojmljivo zašto neće da ide, na sve urgencije odgovarao je „Ja znam šta radim" Medjutim (kako sam kasnije saznao) stajao je Frank u stalnoj vezi sa Sachsom i taj mu je vjerno referirao o dogodjajima u Rimu. Prema dogovoru izmedju te dvojice imao bi Frank onda poći u Rim, kada pregovori zauzmu konkretnu bazu prema Sachsovom shvačanju. I zbilja jednog dana odputuje Frank iznenada u Rim. Talijani su predložili da će akciju podupirati i finansirati sa 30 milijuna lira ali su i zahtjevali da Frank bude prisutan.

Duić je htio da sa Talijanima odredi sasvim tačan **pismeni** ugovor šta su oni spremni dati Hrvatima i kakovu državo-pravnu formu imade Hrvatska Slavonija i Dalmacija da dobije u slučaju uspjele revolucije a onda istom da je spreman primiti tih 30 milijuna. Talijani nijesu htjeli niti čuti o tome, već su htjeli najprije dati novac za revolucionarni podhvat u S. H. S. a onda ako revolucija uspije odrediti ostale političke momente (tu se opet vidi kako Talijani nijesu ozbiljno shvačali ove pregovore) Sachs je naprotiv bio oduševljen od tih 30 milijuna lira i navaljivao strašno na Duića, Šušteršić je bio neutralan.

Sada je bio potreban Frank on je imao kapacitirati Duića kao pravi opunomoćnik Radićev i da rasječe taj gordijski čvor.

Frank je došao zadnji čas u Rim!

Počeli su pregovori izmedju Franka, Sachsa i Duića, badava Frank nije mogao kapacitirati Duića. Duić je sastavio bio podpun vojnički plan.

U Magjarskoj pao je komunizam u Zala-Egerseku počela se osnivati hrvatska legija. Duić je računao da će u Zala-Eg. sakupiti oko 20.000 ljudi koje će oružati Italija, zatim je htio isto takovu legiju osnovati na tal. teritoriju prema granici S. H. S. i preostale Hrvate i Slovence u zarobljeničkim logorima sakupiti oružati i provaliti. U tu svrhu dobio je dozvolu od tal. vlade da obidje zarobljeničke logore i da snubi u tu svrhu ljude, dok bi Crnogorci u isti momenat provalili u Crnu goru.

Duić je stao da kapacitira Sachsa i Franka, on je bio uvjeren da će taj njegov plan uspjeti, no zahtjevao je uvjek da se sa Talijanima najprije sastavi pismeni ugovor jer da mu je to jedna od glavnih garancija za uspjeh.

Sachs i Frank stali su ga ismjehivati tvrdeći da čim Talijani dadu novaca da je stvar gotova, glavno je novac šta će nam ugovori, tvrdili su Sachs i Frank. Duić im je stao razvijati borbene momente gdje i kako kani provaliti (govorili su njemački) pa kada je došao do Delnica gdje je imao na umu da se borba razvije nazvao je taj momenat „Die Schlacht bei Delnice“ Sachs prasne u smjeh i kaže Franku pokazujuć na Duića: „Dieses war der erste Streich, doch der zweite folgt sogleich“ Duić se razljuti i baci Sachsa napolje.

Talijanski delegati izjavili su drugi dan, pošto oni vide da Hrvati nijesu složni da prekidaju za sada daljne pregovore. Frank nije izgubio nade, Crnogorci su ga živo podupirali i nijesu odobravali Duićev postupak, dakle su i oni bili najprije za pare a onda za teftere.

Frank je prije svog odlazka iz Rima ovjerovio Sachsa kod crnogorske vlade kao svog zamjenika i odredio mu da dalje vodi akciju u Rimu (sve je to Frank pred nama zašutio). Iz Rima dobili su ostali članovi odbora brzojave gdje Frank sazivlje plenum sjednice u Grazu.

Na sjednici u Grazu bilo je o svemu tome govora, odlučeno je bilo da se počinje raditi u Magjarskoj kamo smo Stipetić i ja bili odredjeni. Duić je na sjednici izjavio da je u Italiji govorio sa Finzijem koji je odlučio da dade odboru još 120.000 lira, no pošto Finzi nije bio više u službi nego na raspoloženju morao se je taj novac podići u Rimu i to kod nasljednika Finzijevog, pukovnika Camilla Calefija, po uputi Finzijevoj.

Finzi je bio organizovao u S. H. S. razne konfidente kojima se bio obvezao, no ti se ljudi nijesu više javljali. Glavni konfident nosio je ime „Dragan“ a bio je bivši austrijski generalštabni časnik, primljen u S.H.S. službu. Talijani radili su snjime još u austrijsko doba dok je bio negdje u Dalmaciji u garnizoni. kurir pako izmedju tog „Dragana“ i Finzija nosio je ime Gjuro Boksić, ni Duić ni ja nijesmo znali prava

predao kod položenja računa stavku „Dragan-Boksić" otvorenu sa 120.000 lira.

Odlučeno je da ja podjem sa tal. putnicom pod imenom toga Boksića (putnicu dao je Finzi Duiću) u Rim i da potražim od Calefija u ime tog Dragana tih 120.000 lira koji novac imadem onda predati Franku koji će me čekati u Trstu

D'Annunzio zauzeo je medjutim Rijeku a nekoliko dana iza toga sljedio ga je Sachs, koji se je nastanio u jednoj vili na Rijeci kao crnogorski konzul Petrović. Frank je na brzojavni poziv Sachsov smjesta odputovao na Rijeku. Ja sam prosljedio put u Trst odakle sam u pratnji poručnika Mosconija (sina guvernera u Trstu) odputovao u Rim. U Rimu dobio sam drugi dan pismo sa dva pečata na kojima su bila dva C. C. utisnuta, u tom pismu javlja mi podpisani Carlo Collomma da će po mene doći g. Mosconi i odvesti me na razgovor. Ova dva C. C. i Carlo Collomma bio je pseudonim Camila Callefija.

Sa Callefijem sastao sam se dva puta u stanu Mosconijevom. Callefi me je neprestano ispitivao jeli je Dragan primio od mene stanovite svote, čitao ih je sa nekog papirića, cijeli razgovor činio mi se je više neka istraga jeli je zbilja Finzi taj novac kojeg je zaračunao tom Draganu i Boksiću predao. Ispitivao me vrlo tačno o Kežmanu, dali je Kežman pušten iz zatvora i jeli zbilja član Radićeve stranke, Caleffi predao mi je 60.000 lira uz primjedbu da ne može više i na koncu mi kazao „Ako Hrvati

ljetos ne dignu revoluciju, neće nikad više biti u stanju gradjansku revoluciju da dignu!"

Kod Crnogoraca u Rimu vidio sam jedno strašno bezglavlje, nesloga a niti govora o kakvom zajedničkom političkom cilju.

Jedni bi htjeli Crnugoru kao posebnu kraljevinu, drugi Crnugoru i Hercegovinu (pa zašto smo pobjedili!!) dok treći i najveći dio bio je za Jugoslaviju ali ne sa Karagjorgjevićem nego sa Mihajlom unukom Nikolinim kao kraljem, svi su čekali da neki „deus ex machina" dodje i vidjeli su tog u D'Annunziju.

U Trstu predao sam Franku prema zaključku u Grazu tih 60.000 lira.

Izmedju Franka i mene došlo je tom zgodom do sukoba, ja sam odlučno zahtjevao da se Sachs odstrani sa Rijeke, no Frank mi je dao poštenu riječ da on ne može ništa jer da su Crnogorci poslali Sachsa na Rijeku (što se je kasnije kao laž dokazalo). Htio sam da odem na Rijeku i da govorim sa D'Annunzijem, kod te moje odluke zaprepastio se je Frank i kazao mi da će cijela tvar propasti ako ja dodjem na Rijeku. Ja sam imao samo toliko novaca da mogu doći do Graza, zahtjevao sam od Franka da mi kao odborniku predujmi taj novac, no on je drugi dan oprostiv se pismeno od mene odputovao na Rijeku. Duić je isto dolazio njekoliko puta u Trst i htio na Rijeku, no badava i njemu je znao Frank uvjek zapriječiti dolazak na Rijeku.

Hrvatski odbor djelovao je medjutim u Pešti. Frank je tražio veze sa ugarskim vla-

dom, no svi pokušaji nijesu uspjeli jer ug. vlada nije htjela da oficijelno udje u kakove pregovore, konačno je bio sastavljen jedan komite kojemu je bio na čelu grof Janković i od tog komitea primio je Frank 3—4 milijuna kruna.

Izmedju Duića i Franka nastao je sve veći jaz, Duić je neprestano tražio od Franka položenje računa i predbacivao mu da radi na svoju ruku na Rijeci. Frank je na to na jednoj sjednici tačno izvjestio o položaju na Rijeci: On je sklopio sa D'Annunzijem ugovor (Sachsa je prešutio) da će D'Annunzio podupirati revolucionarni pokret u S.H.S. i to da je sljedeći plan izradjen. Sa Rijeke oboružati će se Hrv. legija u Zala-Egerseku, čije vodstvo imade da primi Duić, ujedno će D'Annunzio poslati legiji njekoliko milijuna lira. Na Rijeci stoji oko 20000 legionaša, Crnogorci imali bi prijeći u Albaniju i zajedno sa Albancima i Makedoncima započeti akciju. D'Annunziju da stoji na raspolaganje 60 milijuna lira sva sila oružja, municije, odjela i hrane. U ime Crnogoraca bio je na Rijeci Sachs, za Macedonce Rizoff za Albance Hasan beg Priština i Dervišbeg.

Nakon sjednice stao me je Frank radi Sachsa miriti i kazao mi da moja opozicija protiv Sachsa ništa ne pomaže jer da je Sachs i onako u živom saobraćaju sa podpredsjednikom seljačke stranke Drom Mačkom, koji da je podpuno odobrio Sachsov rad.

Prolazili su mjeseci ali o izvršenju riječkog plana nije bilo govora. Frank je uvjek rabio isprike i bio uvjek na putovanjima, novaca je imao uvjek dosta. Jednom zgodom dok je Frank boravio u Pešti, stao mi se tužiti na Klobučarića koji da je pronevjerio onaj milijun kruna i da on za svoju osobu imade još da dobije 50.000 kruna po kurzu od 25 centima!

Ja nijesam znao drugog izlaza nego sam pošao Smrcesanyiju i ispripovjedio mu cijelu stvar, on je bio vrlo neugodno dirnut, te je pozvao jednog dana Franka, Klobučarića i mene u svoj stan na dogovor. Kod tog dogovora kazao sam ja Klobučariću u lice da je defraudant i tat, da je ne samo taj milijun pronevjerio nego da si je kao blagajnik magjarskog odbora u Grazu učinio na nedozvoljen način novaca i da je predložio ugarskoj vladi krive račune.

Szmrecsanyiju bilo je sve neugodnije pa je konačno digao sjednicu a Frank na to zatraži od njega za svoju osobu 25.000 francuskih franaka.

Ja sam Franka odgovarao neka toga ne čini ali badava on je tvrdokorno zahtjevao ovu svotu. Szmrecsanyi da zapriječi škandal sa Klobučarićem poslao je po Karneru taj novac Franku, al i pod uvjetom da se Frank obveže da neima više ništa tražiti, zahtjevao je ujedno da i ja tu namiru podpišem. Ja sam izjavio da ja podpisujem tu namiru samo kao svjedok pod uvjetom da izričito mojom rukom ispišem, da ja nijesam nikada ništa dobio niti da sam ikada šta trazio za moju osobu i da je ta svota od 25.000 franc. franaka samo za Franka. Szmrecsanyi je na to pristao i ja sam tu namiru koje

se još i danas kod Szmrecsanyija nalazi, tako podpisao.

Frank je iza toga odputovao na Rijeku i u Veneziju jer kako je kazao da dolazi odlučni čas jer da je je D'Annunzio sazvao u Veneciji sjednicu na kojoj se imade konačni dan provale u S.H.S. odlučiti.

Zaključke u Veneziji tajio je Frank, vidio sam samo kad god sam ga sreo u Trstu, Beču Ili Pešti da imade neobično mnogo novaca (tako je kupio u Beču svojoj ženi Aglaji svileni veš za 3 milijuna kruna, 1920).

Ja sam stao sumnjati u čitavu stvar dok je Duić stao voditi opoziciju protiv Franka te ga direktno nazivao „lopovom" i „lašcem" Jednoga dana javi Frank sa Rijeke da je oružje poslano! Sve se je uskomešalo i zbilja za nekoliko dana dodje u Zala-Egerseg **jedan vagon** dva puta „umkartiran" kao staro željezo a u tom vagonu nalazilo se: oko 500 pušaka, četiri neuporabive mašinske puške, 200 gača i košulja **i 2000 maska za gaz!!** dok je ostalo bilo zbilja staro željezo, za prevoz tog vagona zaračunao je Sachs Franku 200 hiljada lira! (Prema Frankovoj izjavi) odakle te lire nije Frank kazao.

Medjutim pao je Frank sasvim u šake Sachsu te je odlučio hrv. em. odbor raspustiti (koji je i onako bio raspušten) nama je kazao prema želji D'Annunzijevoj i osnovati jedan centralni revolucionarni komite na Rijeci u kojem će biti: Plamenac, Sachs, Rizoff, Dervišbeg, Hasan beg i on! i da taj centralni ko-

mite preuzima svu **vlast** (!) u ruke. Tako se je Frank riješio naše kontrole, preko podignutog novca na Rijeci! Duić stao je od Franka zahtjevati položenje računa, Franku je uspjelo položiti račun o novcu za kojeg smo svi znali da ga je primio no Duiću nije uspjelo da dokaže jeli kakav novac Frank od D'Annunzia primio, jer Frank nije nikoga puštao na Rijeku, Konačno je izjavio Frank da je Duić poslan od beogradske (!) vlade u inozemstvo kao špijun da to podkrijepi iznjeo je njeke stvari o njemu n. pr. da je Duić prisegao vjernost kralju Petru, da je bio imenovan zamjenikon šefa generalštaba kod divizije u Novom Sadu u vojsci S.H.S. da je nosio šajkaču i. t. d. Iz toga izlegla se kasnije afera i dvoboj u Pešti.

Ja, videći propast cijele akcije povukao sam se u Graz, Frank me je neprestano molio njeka mu vjerujem, on da je žrtva prilika i uvjeravao me još uvjek da će doskora doći do ostvarenja naših cilja.

Mjeseca augusta 920. došao je k meni dok sam boravio u Beču neki Kurjak-Fratrić seljak iz okolice Siska i član seljačke stranke, pobjega je bio iz Hrvatske, prigodom zadnje bune seljaka u okolini Siska. Fratrić mi je izjavio da je po naputku Radićeve žene bio kolovodja kod te bune, jer da su seljaci čuli bili da vlasti kane odvesti Radića u Beograd. Fratrić je pošao u Zagreb gdje mu je Radićeva žena kazala da zbilja postoji ta nakana, neka ide odmah kući da digne pobunu i neka razore tračnice. Fratrić je zbilja bježao biciklom od sela do sela

digao uzbunu i razorio tračnice. Poslije pobune tražile su ga oblasti kao kolovodju no on je pobjegao u Austriju.

Pošto je učinio voju dužnost nije se ni djavo u seljačkoj stranci za njeg brinuo nego su ga pustili da umre od gladi u Beču. Ja sam ga izdašno podupirao i nastanio sam ga u hotelu Wandlu. Bio je vrlo razočaran da se nitko od seljačke stranke ne brine za njega. Ej da znate gospodjo Radić šta Vam je sve želio!

U septemberu došla su dvojice seljaka k meni i to Tomo Heblin, član glavnog odbora seljačke stranke i Mirko Marčinko, član selj. stranke došli su sa punomoćima podpisanima po predsjedniku Radiću (podpis poznam, bio je originalan sa crvenom tintom) u punomoći bilo je pisaćom mašinom ispunjeno da obojica dolaze u inozemstvo da stupe u vezu sa hrv. emigrantskim revolucionarnim odborom.

Heblin je tražio od mene da ga odmah stavim u vezu sa Frankom jer da želi poći na Rijeku, izjavio je da radi po uputi Radićevoj, njima da se ne svidja rad komitea pa da su došli da se osvjedoće kako stvar stoji. Frank je na moj brzojavni poziv došao i u Beču sa Heblinom i Marčinkom konferirao i opet otišao na Rijeku, prema dogovoru imao je obojici poslati sa Rijeke putnice, no o Franku nije više bilo glasa.

Odlučio sam konačno da probijem tu riječku blokadu i odputovao sam. Na Rijeci mogao sam tek od portira u hotelu saznati za tajni Sachsov broj! tražio sam dakle telefonom

da mi dozovu Franka. Frank dodje na telefon i upropasti se kad čuje moje ime te mi konačno naznači gdje stanuje. Pošao sam dakle u Sachs-Petrovićev konzulat gdje sam našao Franka, taj se je neprestano čudio kako sam došao na Rijeku (bio sam obavješten već prije iz Trsta, da je Sachs dao za mene i Duića uhidbeni nalog ako bi se na riječkom teritoriju pokazali pa sam upotrebio putnicu Gjure Boksića) Sachs me je htio u prvi čas uhapsiti dati po legionašima, ali bojeći se obojica konačno škandala, jer ja talijanski govorim, odustali su od nasilja. Videći Frank da je u škripcu stao je radi neuspjeha akcije kriviti Sachsa, kojeg je predamnom nazivao najvećim lopovom, pripovjedao mi je da je D'Annunzio dao Sachsu, prvi puta 700 hiljada lira, koje je on podjelio sa Rizoffom, Hasan begom i Plamencem dok njemu da nije ništa dao, D'Annunzio predao je Franku jedan magazin vojničkih odjela i rublja, koje je Sachs ukrcao i prodao grčkim trgovcima u Ateni za 600 hiljada drahma! Konačno mi je Frank pokazao jedan spisak na kojem je bio D'Annunzio podpisan i gdje obećaje da će za kratko vrijeme predati Franku oveću svolu novaca koju bi imao dobiti za otet brod „Cogni".

Dok smo bili u razgovoru došao je Sachs sav uzrujan u sobu i stao mi tumačiti, da je on jedini autorizovani reprezentant emigranata i da je on sa Frankom jedini opunomoćen voditi cijelu akciju, da to potvrdi izvadio je iz žepa pisma koja mi je pokazao i koja su zbilja bila pisana Mačkovom rukom (Mačka iz djetinstva

poznajem) u ostalom uhvačeno je jedno pismo Sachsovo na Mačka!

Meni je bilo dosta dakle ovakav lupež, to je zastupnik Radićev! Odputovao sam smjesta u Graz i nijesam više vidio ni Sachsa ni Franka!

U proljeću 1921. pripovjedao mi je kapetan Pollini, od tal. izvještajnog ureda dok je boravio u Grazu da je D'Annunzio od sume koju je za „Cogni" primio dao Sachsu i Franku $3^1/_2$ milijuna lira! Pisao sam na to Franku u Peštu da mi je i ta njinova zadnja lopovština poznata!

U Austriji boravi njekoliko hiljada izbjeglica iz S.H.S. Ljudi su ti neprestano k meni dolazili, molili me uvjek za kakovu pripomoć ili intervenciju kod oblasti. Ja sam ljudima pomagao, neprestano sam bježao od oblasti do oblasti, od privatnika do privatnika od fabrike do fabrike, da ma ikako gdje tim ljudima pomogem. Odlučio sam da osnujem u Grazu hrv. podporno društvo, te da ujedno izdajemo i jedan hrv. list. Na pobudu nekojih prijatelja obratio sam se na amerikanske Hrvate u nadi da će mo odanle dobiti kakovu podporu za to podporno društvo, pisao sam u Ameriku njekoliko političkih pisama u kojima sam za volju sloge najljepše o Radiću pisao, jer nepoznavajući prilike u Americi mislio sam da je i tamo do bloka došlo, mislio sam da se je Radić opametio čim je u Hrvatskoj do bloka došlo i mučke napustio **„seljačku republiku"** taj demagoški šlager!

Živim u Grazu u najskromnijim okolnostima kao emigrant u domovinu se ne mogu vratiti radi mog političkog djelovanja kao Hrvat, podupiran sam bio od stanovitih mi prijateljskih krugova koji su mi dali prilike da zaradjujem toliko da mogu skromno živjeti.

Nijesam nikad od nikoga tražio novaca za moje političko djelovanje, niti sam ikada od koga imao kakvu materijalnu korist za moje političko djelovanje.

Kakovo je moje političko djelovanje bilo, najbolji je dokaz da sam bio od austrijskih vlasti uhapšivan i zatvaran da sam morao jednom u noći pobjeći preko granice u Magjarsku, odakle sam se tek na intervenciju mojih prijatelja mogao opet vratiti.

Kroz četiri godine boravim u burnom tom političkom životu te sam mnogo puta imao prilike da sa raznim, talijanskim, njemačkim, magjarskim, bugarskim i francuskim političarima i novinarima govorim, zahtjevali su većinom od mene informacije, a prigodom raznih političkih razgovora odsudjivali su gotovo svi Radićevu **„seljačku"** republiku a osobito nijesu mogli pojmiti Radićevo bjesnilo na „gospodu" i „kaputaše".

Nijedan vanjski političar ili novinar nije mogao pojmiti Radića kad viče da su popovi lopovi i da spadadu u crkvu! Dakle u crkvi su pošteni a izvan crkve ako baš nijesu, pristaše njegove politike onda su „lopovi" kako može jedan čovjek koji je izvan crkve lopov biti u

isti čas pošten ako je u crkvi!? Zar neima Radić sam u stranci popova?

Nijesu ti ljudi i to mogli pojmiti: Radić priznaje državu S.H.S. samo želi imati u S.H.S. seljačku republiku, dakle u Srbiji Bosni i Dalmaciji kraljevina sa Alexandrom a u sredi republika **„seljačka"** sa Stipom!! U toj **„seljačkoj"** republici bilo bi kažimo 100 zastupnika, jedna četvrtina stanovničtva u Hrv. i Slav. su Srbi, dakle bilo bi 75 radićevaca i 25 Srba, sad bi opet ovih 25 Srba kazalo mi neidemo Stipi mi idemo Alexandru!

Jest to je gola istina, svi europejski političari smiju se Radiću, zato i nama Hrvatima i ide tako, nitko do nas ništa ne drži kad upozna prilike u koje nas je doveo Stjepan Radić.

Da je Radić tražio samostalnu „Hrvatsku republiku" da se je Radić pozivao na hrv. državno pravo i na historičke granice naše, razumjeli bi ga ljudi, ali čovjeku koji je jednom bio „sveslaven" koji je u Rusiji vidio naš spas! zatim čovjek koji je jedno vrijeme bio „Slavorsrb" i vikao prvi „Živio kralj Petar hrvatski kralj!" Radić koji je malo iza te izjave opet vikao „Hvaljen Isus! živio Franjo Josip! živila Austrija!" pa na koncu „Živio Alexander! Živila republika!" tome Radiću smiju se ljudi u inozemstvu i samo onaj koji nas iskorititi želi taj njega podupire!

Nebi mi ni nakraj pameti bilo da izilazim sa tom brošurom ali da se na koncu usudjuje Stjepan Radić, na mene gorje navaliti

nego Krsta Cicvarić u svome „Beogradskom dnevniku" to se podnijeti neda!

U „Slobodnom domu" od 20 ožujka 1922. br. 12. u članku „Kakovo je današnje gospodsko vodstvo H. R. L. u Americi" pod kojim je Stjepan Radić podpisan, piše sljedeće: Razni gospodski pljačkaši postali su već tako drzki da primjerice jedan od najgorjih madžaronskih janjičara Dr Emanuel Gagliardi, koji je kod izbora g. 1910 kao privatnik frankovac na temelju posebne pismene ovlasti tadašnjega bana Tomašića, bajunetima priječio izbor seljačkog kandidata Dragutina Kovačevića u Novskoj, a koji je danas tobožnji predstavnik nekakvih hrvatskih emigranata (izbjeglica) u Štajerskom Gradcu, te već i on šalje poznatijim amerikanskim Hrvatima svoje proglase za sabiranje milodara tobože u korist pet stotina bolesnih Hrvata u Gradcu, za koje bi se po tom Gagliardijevom pisanju moglo misliti i to, da su to većinom seljaci i seljački republikanski borci".

A sada čujte vi gospodine Stjepane Radiću! Vi mene nazivate „gospodskim pljačkašem" jesam li ja opljačkao kraljevsku talijansku gospodsku kasu. Jesam li ja stvorio „seljačku republikansku" stranku sa kraljevskom gospodskom talijanskom lirom ili Vi?

Nijeste li vi vašeg „popa" kapelančića Kežmana slali u važnoj političkoj misiji u Italiju a taj vaš „ministar vanjskin posala" mjesto da govori sa uvaženim ličnostima i političarima dao se od jednog „obrstara" platiti da čini zbrku na korist Italiji.

Vi Stjepane Radiću nazivate mene „madžaronskim janjičarom" nijeste li vi god 1918 hodočastili u Peštu sa Sachsom i Frankom i tražili od grofa Esterhazija i Szmrecsanyija da vam predadu Madžari vladu u Hrvatskoj? Nijeste li se vi tom prigodom zaklinjali da ste najbolji habsburgovac i monarhista?

Vi sjedite danas u bloku sa najgorjim hrvatskim janjičarima! Zar nije Drinković kao „Kriegsminister" narodnog vijeća dao ustrijeliti prigodom uzbune 1918 u prosincu na Jelačićevom trgu preko 50 Hrvata? Zar nije famozni Ivo Stožir „blokaš" tražio kao javni tužilac smrtnu osudu za one Hrvate koji bili **„Krivci"** te uzbune.

Nesjedite li vi danas sa tim gospodskim ubojicama Hrvatskog naroda zajedno u bloku? Ili zar su Srbi možda bili pucali onda na Hrvate? Ne Srbi, nego one ubojice koje danas vas podpomažu, jer nijesu mogli u Beogradu pljačkati i robiti!

Lažete Stjepane Radiću kada tvrdite da sam ja imao posebnu pismenu ovlast od Tomašića da zaprijećim izbor u Novskoj, ako ste u stanju tu pismenu punomoć iznijeti ili bar naznačiti mi gdje u kojem se vladinom aktu ta punomoć unesena, spreman sam na vaše veliko veselje staviti se beogradskim vlastima na raspoloženje da mi sude za sve one neprijateljske čine koje sam napram njima poduzeo!

Lažete kada tvrdite „o nekakvim hrvatskim izbjeglicama" jest vašom ludom politikom zavedeni pobjegli su mnogi napolje, a može e se svaki čas osvjedočiti kod oblasti u Beču i Grazu koliko imade izbjeglica iz S.H.S. a da ne govorim o Magjarskoj i Italiji!

Na koncu Stjepane Radiću crna vam duša jeli vam je onda bila kuća moga oca i majke „gospodsko pljačkaška" kada ste u mladim vašim godinama toliko dobra imali u njoj, koliko puta ste kod nas uživali gostoprimstva? Zar vas nije moja majka sakrivala kada vas je bivši šef zagrebačke policije Jovanović gonio? zar nijeste jednom došli u našu kuću poderan i zamazan i obukli gaće mog pok, oca? A sada kada se ja sakrivam i mene gone, izdajete vi mene na prosti judaški način!

Nijeste vi luda kako vas općenito zovu nego ste najveći politički šarlatan XX stoljeća!

Stjepane Radiću vaš izazov sam prihvatio!

U maju 1922.

Dr Manko Gagliardi.